

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 40 Volume: 8 Issue: 40

Ekim 2015 October 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KUR'AN'I ANLAMADA PARÇACI YAKLAŞIM SORUNU FRAGMENTED APPROACH PROBLEM IN UNDERSTANDING OF THE QURAN

Mustafa HOCAOĞLU*

Öz

Kur'an, vahyedildiği andan itibaren hayata müdahale etmiş, insanlara yön vermiştir. Zaten o, kendini bu amaç için indirildiğini belirtmiştir. Bu sebepten dolayı da vahyedilir edilmez muhataplarının anlaşılmasına çalışılmıştır.

Kur'an, başlangıçta peygamber rehberliğinde anlaşılmıştır. Daha sonraki dönemlerde rivayet ve dirayet esaslı anlama usulleri benimsenmiştir. Günümüze kadar da çok farklı anlama metotları ortaya çıkmıştır ancak bu anlama metotlarında genellikle parçacı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Atomik/Parçacı yazılan eserlerde benzer ayetlerin tefsirinin farklı yapıldığı, hatta bazen bilgilerin çeliştiği görülmektedir. Bunun belli başlı sebepleri olmakla birlikte özellikle mezhebi yaklaşım ve ön kabul faktörünün altının çizilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu çalışmada tefsir okumalarında veya konu araştırmalarında yer yer karşılaşılan atomik/parçacı yaklaşım problemi üzerinde durulacaktır. Bunun yanında ön kabulün, ayetlerin anlamında ne kadar etkili olduğu da gösterilmeye gayret edilecektir. Burada takip edilecek metot "tefsirde bütünlük" şeklinde olacaktır. Yani bir ayetin tefsirinde verilen bir bilginin konuyla ilgili diğer ayetlerde değerlendirilip değerlendirilmediğine veya verilen bilgilerin çelişip çelişmediğine dikkat edilecektir.

Bu çalışmada Fahreddin Razi'nin Mefatihü'l-gayb adlı eserinde Duha suresi 5., Ahkaf suresi 9. ayetleri bağlamında yapılan açıklamaların Kur'an/tefsir bütünlüğü içerisinde incelenmesi ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Razi, Atomik Tefsir, Tefsirde bütünlük, Mezhebi Yaklaşım

Abstract

The Quran has intervened to life and has given direction to the people as soon as revealed. Indeed, the Quran states that the purpose of the revelation is that. For this reason, it has tried to be understood by the interlocutors from the first moment the Quran was revealed.

The Quran was understood under the guidance of Muhammad (pbuh) in the first period; in time narrated-based and acumen-based understanding method were developed in order to understand the Qur'an. Very different understanding methods have emerged until today; however, fragmented approach has been adopted in these methods.

It is seen that the interpretation of similar verses is different in these works, even sometimes contradict information is observed. There are major causes for this, but we think it must be underlined the sectarian approach or pre-acceptance factor. In this article, it will be focused on atomic/fragmented approach problem sometimes encountered in reading commentary or subjects research. Besides, it will be tried to show how effective pre-acceptance is within the meaning of the verses. The method to be followed here is "commentary on integrity". Namely, it will be considered that the information given in the interpretation of a verse assessed or not in other verses on the same subject and whether the information given is contradictory.

The statements made about the fifth verse of Sûrat ađ-Đuħa and ninth verse of Sûrat Ahqaf In Mafatih al-Ghayb written by Fakhr ad-Din ar-Razi will be studied and evaluated in the Quran/tafsir integrity

Keywords: al-Razi, Fragmented Approach, Commentary on Integrity, Sectarian Approach.

Giriş

Kur'an, Allah'ın tarihe müdahale ettiğinin somut bir belgesidir. Allah, vahyi her kavme anlamaları için kendi dillerinde göndermiştir.¹ Çünkü Kur'an, insanların düştükleri hatayı anında düzeltmek, onların karşılaştıkları problemleri halletmek² ve onlara yollarını göstermek için³ şifahen ve yirmi üç yıl boyunca peyderpey indirilmiştir.⁴ Bununla birlikte insanlara vahyin yaşayan somut örneği olması, inen vahyi

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mustfhocoglu@hotmail.com.

¹ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَبِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ " / Şüphesiz ki biz bu Kur'an'ı anlayasınız diye arapça olarak indirdik" Yusuf 12/2, " إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ " / Şayet biz bu Kur'an'ı arapça indirmeseydik müşrikler "Ne olaydı da ayetleri açıklansaydı da biz de anlarsaydık, araba yabancı dilde bir hitap mı olur" derlerdi. Fussilet 41/44.

² Bakara 2/213; Nahl 16&64.

³ Maide 5/16; İsra 17/9.

⁴ Mevdudi, Kur'an'ın yazılı bir metin üslubu olmayıp bir hitabet biçimi olduğunu, dolayısıyla bu özelliğin gözden kaçırılması durumunda ayetler arasında bir kopukluk-irtibatsızlıktan şikayet edilebileceğini belirtmektedir. O, Kur'an'ın hitabet parçaları halinde tedricen nazil olduğunu ve nazil olur olmaz hemen orada peygamberin insanlara okuduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Mevdudi yazı dile ile konuşma dili arasında çok önemli farklar olduğunu ifade ederek bazı örnekler vermektedir. Mesela ona göre yazı dilinde bir konu açıklanacaksa önce sorun ifade edilir sonra da konu izah edilmeye gayret edilirken konuşma dilinde mesele müşahede edildiğinden her şeyin anlatılmasına gerek yoktur. Bununla birlikte yazıda konu değiştirileceği zaman bağlantının kopmaması için ara cümleler kurulmalı bunun karşısında hitabette böyle bir ara cümleyle gerek yoktur. Yazımda konunun geçtiği ortam zihinde canlanması için ve konunun daha iyi anlaşılması için hiç olmazsa bir iki cümleyle açıklanması gerekirken konuşmada buna ihtiyaç duyulmamaktadır. Konuşmada hitap bazen muhatap bazen gaib sigasıyla ifade

açıklaması, kitabı ve hikmeti öğretmesi için kendilerinden bir peygamber seçip göndermiştir.⁵ Bu şekilde Kur'an, insanlara hem vahiyyle hem de peygamber aracılığıyla açıklanmıştır. Peygamber zamanında insanlar anlamadıkları ayetleri sorarak⁶ veya doğrudan peygamberin açıklamasıyla öğrenmişlerdir.⁷ Sahabe, çoğu zaman hem nüzul ortamını bildikleri hem de ayetlerin inme sebebini yaşayıp gördükleri için duruma vakıf olmuşlardır. Bu sebepten dolayı sahabe dönemi tefsirde ayetler, uzun uzun açıklanmamış ve ayetlerin mahiyetinden çok uzaklaşmamıştır.⁸ Onlar, Kur'an'ı amelle birlikte öğrenmişlerdir.⁹ Sahabe dönemi sonrasında iman edenler, vahyi rivayetlerle veya kendi akli yetileriyle anlamaya çalışmışlardır.¹⁰ Çünkü vahiy, kitap haline getirildiği zaman insanlar, artık onu şifahen değil kitabet halinde öğrenmeye başlamışlardır. Bu da yer yer ayetlerin birbiriyle olan irtibatı, konuların nasıl anlaşılması ve açıklanması gerektiği gibi bir anlama problemini beraberinde getirmiştir. Malum olduğu üzere Kur'an'da nerede ise hiçbir konu tek bir yerde ve baştan sona bütün detayları ile anlatılmamıştır. İşte bu gerçek, Kur'an'ı anlamaya ve açıklamaya çalışan kişinin asla ihmal edemeyeceği bir durumdur. Bunun için Kur'an'ı anlayan ve açıklayan kişinin ayetler arasındaki bağlantıya ve konunun bütünlüğüne dikkat etmesi gerekmektedir.

Alimler tefsirlerde bu anlama probleminden kaynaklanan ihtilafların artmaması için tefsir yapacak kişide olması gereken bazı şartlar ileri sürmektedirler.¹¹ Bu dönemde rivayet kültürü hakim olduğundan dolayı daha çok rivayet esas alınmış ve Kur'an'ı rey ile tefsir etmenin son derece yanlış hatta akibetinin cehennem olduğu nakledilmiştir.¹² Sonraları tefsir-tevil ayrımına gidilerek tefsirin sahabe, te'vilin ise alimlerin işi olduğu iddia edilmiştir.¹³ Müfessirlerden bazıları en güzel tefsirin Kur'an'ı Kur'an'la tefsir şeklinde ifade etse¹⁴ de aslında bu yaklaşımda da rivayet, temel alınmaktadır.¹⁵ Yani bu iddia sahipleri, müfessirlerin bir ayet hakkında sahabeden iki farklı rivayet gelmesinden dolayı bir üçüncü görüş iddia edemeyeceklerini belirtmektedir. Aksi takdirde bu durumun ayetlerin ilk dönemlerde anlaşılmadığı sonucuna götüreceğini beyan etmektedirler.¹⁶ Bunun yanında bazı ayetlerin tefsirlerine bakıldığında seleften çok farklı rivayetler de nakledilmektedir. Bu da ayetin ne manaya geldiği, hangi açıklamanın doğru olduğu problemini beraberinde getirmektedir.

Tarihsel olarak rivayetlerin çeşitlendiği ve buna bağlı olarak mezhebi gruplaşmanın keskinleşmeye başladığı zamanda ve sonraki dönemlerde yazılan tefsirlere bakıldığında dönemin sosyal dokusunun tefsirlere de yansdığı görülmektedir. Öyle ki kimi zaman ayetler, mezhebi ihtilaflar içerisinde eriyip gitmektedir. Okuyucu kendisini ayetin tefsirinden ziyade mezhebi ihtilafın içerisinde bulmakta ve bu durumdan çıkamamaktadır. Bu konuda belki de en fazla Razi'ye yüklenilerek "Razi'nin tefsirinde tefsirden başka her şey vardır" iddiaları ortaya atılmıştır. Ancak görebildiğimiz kadarı ile Razi'den önce yaşayan alimlerde de bazı fıkhi ayetler tefsir edilirken ayetten ziyade mezhebin görüşü ele alınmakta,¹⁷ muhalif

edilmesine rağmen dinleyicilerin bunu anlayabileceği ifade edilirken yazı da aynı üslubun kullanılması anlam karmaşasına yol açabilir. Mevdudi (1991), I, 10.

⁵ *كما أرسلنا فيكم رسولا منكم يثلو عليكم آياتنا ويذكركم ويعلّمكم الكتاب والحكمة ويعلمكم ما لم تكونوا تعلمون* " Tıpkı sizden olan bir Resul gönderdiğimiz gibi ki o, ayetlerimizi size okuyor, sizi tezkiye ediyor, Kitabı, hikmeti öğretiyor ve bilmediğiniz şeyleri öğretiyor" Bakara 2/129, 151; Ali İmran 3/164; Cuma 62/2. Ama müşriklerin "بئس عجبوا أن جاءهم مننهم" (Sâd 38/1, Kaf 50/1) şeklinde kendilerinden bir elçi geldi diye şaşırdukları belirtilmektedir.

⁶ Kur'an'a baktığımızda peygamber'e dağlar (Taha 20/105), ruh (İsra 17/85), Zülkarneyn (18/83), kıyametın ne zaman kopacağı (A'raf 7/187), hilal (Bakara 2/189), hayz (Bakara 2/), neden infak edecekleri (Bakara 2/219), kime infak edecekleri (Bakara 2/215), içki kumar (Bakara 2/219), yetimler (Bakara 2/220), haram aylarda savaşıma (Bakara 2/217), helal olan yiyecekler (Maide 5/5) enfal (enfal 1) gibi konular sorulmaktadır. Bunun haricinde de kadınlar konusunda peygamberden fetva istenmektedir. (Nisa 127, 176)

⁷ Zaten kitabın peygamberin beyan etmesi için indirildiği belirtilmektedir. (Nahl 16/44, 64) Peygamberin tefsiriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Suat Yıldırım (trs.), I, ss. 99-231.

⁸ Sahabenin tefsir anlayış ve özelliğine dair bkz. Zehebi (trs.), I, 73; Adnan Zarzur (1998), I, 251.

⁹ İbn Teymiye (1980), I, 9; er-Rumi (2003), I, 34.

¹⁰ Muhsin Demirci (2013), s. 99-100.

¹¹ Fahd b. Abdurrahman, müfessirin bilmesi gerek ilimleri şu şekilde de yedi maddede özetlemektedir. 1- Sağlam /doğru bir akide 2- Hevadan soyutlanmak 3- Tefsir usulünü bilmek 4-Dirayet ve rivayet açısından hadisleri bilmek 5- Usulu'd-dini bilmek 6- Usul-i Fıkhu bilmek 7- Arap dilini bütün yönleri ile bilmek. Rumi, I, 167.

¹² İbn Teymiye, re'y ile tefsirin haram olduğunu ifade ederek aşağıdaki rivayetleri delil olarak nakletmektedir. İbn Teymiye (trs.), II, 239. Hadis kitaplarında rivayet "من قال في القرآن بغير علم، فليتبوأ مقعده من النار" şeklinde nakledilmektedir. Ahmed b.Hanbel (2001), hd. No. 2069, III, 496; hd. no. 2429,IV, 250; Tirmizi, hd. No. 2950, V, 199; Beyhaki,(1410), hd. No. 2275, II, 423; İmam Maturidi ise rivayeti " من تكلم في القرآن بغير علم فليتبوأ مقعده من النار" Maturidi (2005), I, 279. "من فسر القرآن برأيه فليتبوأ مقعده من النار" şeklinde iki farklı yapıda nakletmektedir. Maturidi, I, 349. Bu rivayetlerin haricinde İbn Teymiye "Kim reyiyile Kur'an hakkında konuşursa doğru da söylese hata etmiştir" rivayetini nakletmektedir. İbn Teymiye, II, 239.

¹³ İmam Maturidi, tefsirin sahabe, te'vilin ise fukahanın işi olduğunu nakletmektedir. Maturidi(2005), I, 349.

¹⁴ İbn Teymiye(trs.), II, 231.

¹⁵ Suyuti, İmam Şafi'den Kur'an'ı sünnetle tefsir babında Resulullah'ın hükmettiği, açıkladığı her şeyin aslında peygamberin Kur'an'dan anladıkları olduğunu nakletmektedir. Suyuti (1974), IV, 200.

¹⁶ İbn Teymiye(trs.), V, 36-37. Hatta İmam Suyuti bir müfessirde olması gereken ilk şartı itikadi sağlamlık olarak saymaktadır. Ona göre rafiziye, kaderiye gibi sapık grupların fikirlerinden faydalanılmamalıdır. Çünkü bunların amacının seleften ayrılmak olduğunu ifade ederek sonradan çıkan görüşlerden uzak durulması, sahabeden nakledilen görüşlere itiba edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Suyuti(1974), IV, 101.

¹⁷ Öyle ki İlikiya Herrasi, tefsirinin mukaddimesinde itibar edilen mezhepleri ve alimlerin görüşlerini göz önünde bulundurduğunda şafi mezhebinin görüşlerinin en doğru, en sağlam görüşler olduğunu hatta şafi mezhebinin görüşlerinin zandan yakın mertebesine ulaştığını, Allah'ın Zülkarneyn'e her şeyin sebebini verdiği gibi İmam Şafi'ye de bütün sebepleri verdiğini iddia etmektedir. Tefsirini de İmam Şafi'nin ve

görüşler uzun uzadıya eleştirilmekte, yaklaşımını destekleyen rivayetler sahih kabul edilip aksi reddedilmekte sonuçta okuyucu hangi ayetin tefsirini okuduğunu unutmaktadır. İşte burada “bir ayetin tefsiri nedir? Nasıl olmalıdır? sorusu akla gelmektedir.

Biz bu çalışmamızda tefsir okurken veya bir konuyu tefsirlerden araştırırken karşılaştığımız “parçacı yaklaşma” problemi üzerinde durmaya gayret edeceğiz. Görebildiğimiz kadarı ile müfessirler bir ayeti tefsir ederken bazı bilgiler vermekte ancak konuyla ilgili diğer ayetleri açıklarken ya daha önceki bilgiyle çelişen nakillerde bulunmaktalar ya da daha önce iddia ettikleri düşüncelerine hiç yer vermemektedirler. Bu da bize göre atomik tefsirin en önemli problemlerinden biridir. Yazılması yılları alan bir tefsirde yer alan bazı bilgilerin çelişebileceği malumdur. Bu sebepten dolayı böyle uzun zaman diliminde ve atomik olarak yazılan tefsirlerin bu duruma dikkat edilerek okunması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca müfessir, bazen ayete mezhebi ön kabulde yaklaşarak ayette olmayan bazı anlamlar yüklemekte veya düşüncesiyle çelişen bir ayetle karşılaştığında zorlama tevellere gitmektedir. Bu durumda da yazarın mezhep-meşrep temelinde ayeti tefsir ettiği görülmektedir.

Bu yaklaşıma Mefatihü'l-gayb tefsirinde “*وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ* / *Rabbin verecek sen razı olacaksın*” şeklindeki Duha suresi 5. ayeti ile “*وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ* / *Bana size ne yapılacağını ben bilmem*” Ahkaf suresi 9. ayetin ilgili bölümü ve konuyla alakalı diğer ayetlerin açıklamaları örnek olarak verilecektir.

Atomik Yaklaşım/ Ayetlerin Birbirinden Bağımsız Tefsir Edilmesi

Usul kitaplarına bakıldığında genellikle ilk olarak Kur'an'ı Kur'an'la tefsir edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kur'an'da bir konunun tek bir yerde anlatılmadığı çeşitli surelere dağıtıldığı malum olan bir durumdur. Bu sebepten dolayı da Kur'an'ın kendisini “Mübin” olarak ifade ettiği belirtilmektedir. Usul açısından Kur'an'ın bu şekilde değerlendirilmesi gerektiği anlatıla dursun tefsirlere bakıldığında teoride bu tezin kabul edildiği ifade edilse de pratikte zaman zaman bu yaklaşımın ihmal edildiği görülecektir. Yani konu, sanki sadece bir yerde anlatılıyor gibi her ayet tefsir edilmekte bununla birlikte yapılan açıklamalarda farklı farklı hatta çelişik bilgiler verilmektedir.

Duha suresi 5. ayete bu açıdan bakıldığında benzer bir yaklaşımın sergilendiği görülecektir. Konuya girmeden önce sure genel olarak incelendiğinde surenin, bi'setin ilk yıllarında vahyin belli bir süre kesilmesinden sonra peygamberi teselli etmek için indirildiği belirtilmektedir.¹⁸ Surenin başında Allah'ın müşriklerin iddia ettiği gibi peygambere darılmadığı ve onu bırakmadığı ifade edilmektedir. Devamında peygamberin, sonunun ilkinden, ahiretinin dünyasından hayırlı olacağı zikredilmektedir. Sonra da Allah'ın vereceği peygamberin de razı olacağı belirtilmektedir. Bu manada yetimken barındırılması, “dall/vahiyle tanışmamış”ken hidayete erdirilmesi ve fakirken zengin kılınması şeklindeki peygambere verilen nimetler hatırlatılmaktadır. Surenin sonunda da verilen bu nimetlere mukabil yetimin hakir görülmemesi, isteyenin azarlanmaması ve verilen nimetin anlatılması istenmektedir.

Görüldüğü gibi bu tabloda konu, peygamberin teselli edilmesi, dünyada ona verilen nimetler ve ondan istenen amellerdir.

Müfessirler “*وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ*” ayetinin tefsirinde çeşitli görüşler serdetmektedirler. Öncelikle burada verilecek şeylerin dünyada mı ahirette mi olduğu konusunda farklı görüşler nakledilmektedir. Mesela bazı müfessirler, ayeti ahirette verilecek olan nimetler veya ehli beytin cehenneme girmemesi olarak tefsir ederken,¹⁹ bazıları bu ibarenin hem dünyada hem de ahirette verilecek nimetleri kapsadığını ifade ederek dünyada “verilecek nimetleri” dünyada lütfedilen bütün nimetler, fetihler, ganimetler, İslamın yayılması vs. şeklinde ifade etmektedirler.²⁰ Ahirette verilecek nimetleri ise bütün peygamberlerin önünde olması, ümmetine şهادette bulunması ve ümmetine şefa'at etmesi gibi şeyler olarak beyan etmektedirler.²¹

Müfessirlerin görüşlerini yukarıda özetledik. Bu konuda özellikle Razi'nin yaklaşımını üzerinde durmak istiyoruz. Razi'nin münasebetü'l-Kur'an konusu üzerinde titizlikle durduğu ifade edilmektedir.²² Ancak ayetler ve sureler arasındaki insicam ve irtibata dikkat eden²³ veya edilmesi gerektiğini ifade eden Razi'nin²⁴ görebildiğimiz kadarı ile bu konuda ortaya koyduğu usule pek de dikkat etmemektedir.

Razi, söz konusu ayetin bir önceki ayetle irtibatını kurmaya çalışmaktadır. O, bir önceki ayette ahiretin dünyadan hayırlı olduğunun ifade edildiğini ancak bu hayırlı olmanın ölçüsünün açıklanmadığını belirterek, bu ayette söz konusu sınırın resulün razı olduğu şeyler şeklinde açıklandığını belirtmektedir.

dahi şafi mezhebinin görüşlerini ilmi ve akli yetersizliklerinden dolayı eleştirenlere bir cevap olarak kaleme aldığını belirtmektedir. İlikiya Herrasi (1405), I, 2-3.

¹⁸ Mevdudi(2005), VII, 151.

¹⁹ Taberi (2000), XXIV, 487; Maturidi(2005), X, 559.

²⁰ Zemaşşeri (1407), IV, 766-767; Maturidi(2005), X, 559; Maverdi, (trs.), VI, 293; İbn Atıyye (1422), V, 493. Razi (1420), XXXI, 194.

²¹ Zemaşşeri(1407), IV, 766; Maturidi(2005), X, 559; İbn Atıyye, V, 494. Zemaşşeri, şefa'at konusunda diğerlerinden ayrılarak onun müminlerin mertebelerinin yükseltilmesi şeklinde değerlendirmektedir. Zemaşşeri(1407), IV, 766.

²² Muammer Erbaş, (2014), s. 92-94.

²³ Razi(1420), IV, 385.

²⁴ Razi(1420), V, 245

Ayrıca Razi'ye göre Allah, bu ayette peygamberin dilediği/istediği her şeyi vereceğini va'detmiştir. Razi'nin bu yaklaşımının konumuzun merkez noktasını oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Ayette, Allah'ın vereceği Rasulun bunlardan razı olacağı ifade edilirken Razi, sanki peygamberin istediği her şeyin Allah tarafından verileceğini düşünmektedir. Bu manada *وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ* ayeti indiğinde peygamberden “o zaman cehennemde ümmetinden hiç kimse kalmayınca kadar razı olmayacağım” haberini nakletmektedir.²⁵

Razi, *وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ* ayetinin kesinlikle şefaate ilgili olduğunu iddia ederek bunun gerekçelerini sıralamaktadır. Ona göre bu ayetin şefaate ilgili olması muayyendir ve buna delalet eden karineler de vardır. Mesela Allah, Peygambere dünyadayken mümin kadın ve erkekler için “*اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ*” (Muhammed 19) şeklinde istiğfar dilemesini emretmektedir. O, istiğfarı mağfiret talebi olarak açıklamaktadır. Ona göre kim bir şey isterse onun kabul edilmesini ister ve reddedilmesinden razı olmaz ancak isteğine icabet edilirse razı olur. Buradan hareketle Razi, Peygamberin istiğfar talebinin reddedilmesinden değil icabet edilmesinden razı olacağını belirterek, bu ayetin peygamberin razı olduğu her şeyin kendisine verileceğine delalet ettiğini iddia etmektedir. Dolayısıyla o, bu ayetin peygamberin günahkarlara şefaate edeceğine delil olduğunu söylemektedir.²⁶

Razi, ikinci delil olarak da şefaate ilgili nakledilen haberlerin Resulullahın günahkarların affedilmesini istediğini, bu ayetin de nebinin razı olacağı her şeyin yapılacağına delalet ettiğini, bu şekilde de ayetin şefaatin varlığına delil olacağını beyan etmektedir.²⁷

Görüldüğü gibi Razi, surenin medeni olduğuna bakmaksızın “*وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيِكَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ*” şeklindeki Muhammed suresi 19. ayetteki istiğfara yüklediği anlama binaen ve suredeki bağlamı düşünmeden sanki verilen bir karara mesned bulmak adına ayetin şefaate delil olduğunu iddia etmektedir. Razi, her ne kadar burada Muhammed suresini merkeze alarak şefaati delillendirse de Muhammed suresi 19. ayetin tefsirinde görebildiğimiz kadarıyla şefaatten hiç bahsetmemektedir.²⁸ Hatta o “*وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيِكَ*” ibaresinin tefsirini yaparken çeşitli yorumları naklettikten sonra bu ayetle peygamberin güzel ameller yapmaya teşvik edildiğini, kötü amellerden kaçınması gerektiğinin ifade edildiğini zikretmektedir. Bununla birlikte o, istiğfarı, “*bağışlanmayı istemek*” mağfireti de “*kötü olan bir şeyi örtmek*” şeklinde açıkladıktan sonra şefaate bağlantı kurmadan mağfireti, “*rezil olmama*” şeklinde açıklamaktadır.²⁹

Her ne kadar Razi, ayette peygamberin her istediğinin gerçekleşeceğini iddia etse de -ki muhtemelen bu iddiasının temelinde peygamberin şefaate etme meselesi bulunmaktadır- tefsirinde bu iddiasının aksine düşünceler de ileri sürmektedir. Şöyle ki o, bir taraftan peygamberin her istediğinin yapılacağını iddia ederken, diğer taraftan “*إِنْ تَخْرُصْ عَلَىٰ هَذَا هُمْ*” şeklindeki Nahl suresi 37. ayetin tefsirinde peygamberin çok istese bile bütün gayretiyle çabalasa da Allah'ın saptırdığı kimselere hidayet edemeyeceğini belirtmektedir.³⁰ Daha da dikkat çekici olan Razi, “Hiçbir peygambere ve iman edenlere yakın akrabaları dahi olsa cehennem ashâbı oldukları belli olduktan sonra müşrikler için istiğfar dilemesi uygun olmaz” mealindeki Tevbe suresi 113. ayetini tefsir ederken sözü Peygamberin amcası Ebu Talib'in ölüm anındaki istiğfar dileme meselesine getirmektedir. O, Ebu Talib'in Mekke'de öldüğü, ayetin ise Medine'nin sonlarında indirilmesinden dolayı, zaman itibarıyla mümkün olmadığı için söz konusu ayetin Ebu Talib'in ölümüyle irtibatlandırılmasını eleştiren kimseleri haksız bulmaktadır. Ona göre peygamberin, vefat tarihinden bu ayet ininceye kadar Ebu Talib'e istiğfar dilemeye devam etmesi sonra da Allah'ın peygamberi bu durumdan men etmesi mümkündür. Dolayısıyla burada yadırganacak bir durum yoktur.³¹ Bu haberlerden sonra Razi'nin naklettiği Hz. Peygamberin her istediğinin olacağı iddiasının üzerinde daha titizlikle durulması gerektiği en azından bu konunun onun iddia ettiği gibi net değil tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır.

²⁵ Razi(1420), XXXI, 194. Şunu belirtelim ki ayette ifade edilen mana ile Razi'nin kastettiği anlam arasında çok ciddi farklar vardır. Allah'ın vermesi kulun ondan razı olması ile kulun dilediğinin Allah'ın vermesi çok farklı şeylerdir. Tercüme tekniği açısından bakılacak olursa bu tevlin ötesinde bir çabadır. Ayetin anlamını tersyüz etmek anlamına geldiğini düşünmekteyiz.

²⁶ Razi(1420), XXXI, 194. İmam Maturidi de Allah'ın peygambere razı olacağı şeyleri vereceğini vadettiğini peygamberin de ümmetinin cehennemde olmasına rıza göstermeyeceğini nakletmektedir. O, konuyu istiğfar meselesine getirerek Allah'ın peygamberlere ve meleklerle iman edenler için istiğfar dilemesini emrettiğini, onların da müminler için istiğfar dilediklerini naklederek (Maturidi (2005), X, 559) sanki istiğfar ile peygamberin razı olduğu şeyin ümmetinin bağışlanması, affedilmesi olduğunu kastetmektedir.

²⁷ Razi(1420), XXXI, 194. Biz burada ayetin şefaate delalet edip etmeyeceğini tartışmayacağız. Aslında ikinci başlıkta işleyeceğimiz ayetlerin bağlamın göz ardı etme meselesine de bu tefsir güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ancak bu diğer bir konu başlığı olduğu için biz bu ayette Razi'nin ileri sürdüğü iddialara diğer ayetlerde yer verip vermediğini veya bu ayette ifade ettiği bilgilere diğer yerlerde sadık kalıp kalmadığı tespit etmeye çalışacağız.

²⁸ Razi(1420), XXVIII, 52. Razi söz konusu Muhammed suresi 19. ayetin tefsirinde Peygamberin tam/kamil olduğunu ve başkasını da kemale erdirme konumunda olduğunu belirttiikten sonra Duha da ileri sürdüğü peygamberin her istediği olacak iddiasının aksine Allah'ın bir kavme hayrı murat etmesi/etmemesini mazeret gösterip peygamberin bir kavmi kemale erdirememesinden bahsederek Allah'ın hayrı murat etmediği bir kavim peygamberle kemale ermezse o zaman peygamberin ilmiyle amel olduğunun bilinmesi gerektiğini iddia etmektedir. Razi(1420), XXVIII, 52.

²⁹ Razi, günahın örtülmesinin bazen peygamberde olduğu gibi kişinin günahından korunması ve günaha düşmemesi sebebiyle bazen de müminlerde olduğu gibi günah meydana geldikten sonra örtülmesi şeklinde olabileceğini nakletmektedir. Razi(1420), XVIII, 52.

³⁰ Razi(1420), XX, 205.

³¹ Razi(1420), XVI, 157.

Razi'nin açıklamalarında dikkatimizi çeken diğer bir konuyu da ifade etmek isteriz. Yukarıda ifade edildiği gibi Razi, "وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ" şeklindeki ayette şefaate kesinlikle işaret var dese de Leyl suresinin "وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ" şeklindeki son ayetini tefsir ederken ayetin, Allah'ın Ebu Bekir'i ahirette sevabıyla razı edeceğini, durumun tıpkı peygamber için söylenen "وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ" ayetindeki gibi olduğunu belirtmektedir.³² Razi'nin bu yaklaşımına göre ayetin manası "Allah, peygamberi ahirette vereceği sevapla razı edecektir" şeklinde olmaktadır. Ancak o, görebildiğimiz kadarı ile bu hususta bir yorum yapmamaktadır.

Görüldüğü gibi Razi'ye göre vahyin ilk yıllarında indirilen Duha suresinde şefaate vardır ve peygamberin ümmeti için razı olacağı her şey kesinlikle gerçekleşecektir. Bu yüzden o, peygamberden "o zaman ben de cehennemde ümmetinden kimse kalmayınca kadar razı olmam" haberini nakletmektedir. Razi'nin bu iddiasına ne kadar bağlı kalıp kalmadığını görmek için konuyla doğrudan irtibatlı olduğuna inandığımız Ahkaf suresi 9., Enam suresi 14. ayetlerin tefsirlerine bakmak istiyoruz.

Vahyin yaklaşık onuncu yılında indirilen "وَمَا أَدْرِي مَا يُفَعَّلُ بِي وَلَا بَعْمٌ" şeklindeki Ahkaf suresi 9. ayetin tefsirinde Razi, ayette ifade edilen Peygamberin kendisine ve diğerlerine ne yapılacağını bilmemesinin hangi dünyayla ilgili olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirterek bu hükmün, dünyaya dair konulara da ahirete dair hususlara da hamledilebileceğini nakletmektedir.

Ayetin Ahiret ahvaline dair anlaşılması durumunda İbn Abbas'tan bu ayetin nazil olduğunda çevredeki müşrik, münafık ve yahudilerin "biz kendisine bile ne yapılacağını bilemeyen birine nasıl tabi olalım" dediklerini, bunun üzerine de Fetih suresi birinci ayetin indirildiğini ve bu şekilde inkârcıların itiba tabi tutulduğunu nakletmektedir. Razi, muhtemelen şefaatin varlığını öncelemesinden ve bu ayetin şefaate inancını zedelemesinden dolayı ayetin ahirete taalluk etmesini mümkün görmemekte, muhakkik âlimlerin bu haberin doğruluğuna ihtimal vermediklerini ifade ederek onların bu rivayete mantıken yaptıkları eleştirileri nakletmektedir.³³

Şöyle ki Allah'ın, "إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ" şeklinde Fussilet suresi 30. ayette Allah'ın veli kullarına korku ve hüznün olmayacağını müjdelemesinden hareketle o, enbiyanın evliyadan üstün olmasından dolayı evliyaların korku ve hüznün yaşamayacaklarını bildikleri bir yerde peygamberlerin kendilerine ne yapılacağını bilmemesinin mümkün olmadığını, ayrıca peygamberin nebi olmasından dolayı kendisinden kebir³⁴ sadır olmayacağını ve bağışlandığını bilmesi gerektiğini

³² Razi(1420), XXXI, 189.

³³ Razi(1420), IX, 28.

³⁴ Burada Razi'nin peygamberlerin günah işleyip-işlememe meselesiyle ilgili açıklamalarının diğer bir çalışma konusu olduğunu ifade etmek isteriz. Razi'nin konuyla ilgili açıklamalarında gerçekten çok ciddi problemler mevcuttur. Biz burada sadece birkaç hususa dikkat çekmek istiyoruz.

Razi'ye göre peygamberler günah işlemezler. (Razi(1420), XXII, 84.) Bundan dolayı o, "وَأَسْتَغْفِرُ لَذُنُوبِكُمْ" şeklinde Peygamberin günahlarından istiğfar dilemesini emreden ayetleri günah olarak değil de ya küçük günah ya da evla olanı veya faziletli olanı terk etme şeklinde tefsir etmeye çalışmaktadır. (Razi(1420), IX, 368; XVIII, 359; XXVII, 525). Ayrıca Razi, peygamberlerin günahsız olduğunu ispat etmek adına bazı ayetleri delil olarak sunmakta ancak ya ayetin te'vilinde zorlamalara gitmekte veya konuyla ilgili diğer ayetlerin tefsirinde farklı yaklaşım sergilemektedir. Mesela o, Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahya için kullanılan "إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ" şeklindeki Enbiya suresi 90. ayetten peygamberlerin masum olduğunu çıkarmaktadır. Razi, ayette zikredilen "hayratın" umum ifade ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla o, bu kelimenin hem her türlü hayrı hem de sakınılması gereken her türlü fiilleri ihtiva ettiğini belirterek bu manada ayetin, peygamberlerin yapılması gereken her şeyi yaptıklarına, kaçınılması gereken her türlü fiillerden de kaçındıklarına delalet ettiğini bunun da peygamberlerin günah işlemediğine işaret ettiğini iddia etmektedir. (Razi, III, 456) Razi, peygamberlerle ilgili ayeti yukarıdaki gibi tefsir ederken aynı şekilde müminler tasvir edildiğinde yaklaşım bir anda değişmektedir. Şöyle ki Razi, "أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ" şeklinde müminlerin özelliklerinin anlatıldığı Müminin suresi 60. ayetteki "hayrat" kelimesinin umumluğuna hiç dikkat çekmediği gibi bu ifadenin her türlü iyiliğin yapılmasına ve her çeşit kötülükten sakınılmasına delalet ettiği konusuna da hiç yer vermemektedir. Razi, sadece bu ibarenin müslümanların olabildiğince itaati arzularadıklarına, bunun için de kullukta acele ettiklerine veya ikramın hemen verilmesini istemelerine delalet ettiğini iddia etmektedir. (Razi(1420), XXIII, 284.) Bununla birlikte Razi konuyu peygamberin masum olduğunu delillendirmeye devam ettiği bir yerde sözü "وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْرَاهِيمُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ" şeklindeki Enbiya suresi 20. ayete getirmektedir. Razi bu ayetin şeytana uymayan kimselerin günahsız olduğuna delalet ettiğini hatta vacip kıldığı belirterek burada istisna edilen grubun peygamberler olduğunu iddia eder. Buradan da Hz. Peygamberin günahsız olduğuna hükmeder. Razi istisna edilen grubun peygamberin dışındaki kimseler olduğu takdirde peygamberlerin de günah işlediği ortaya çıkarsa bu durumda diğer müminlerin peygamberlerden üstün olduğu gibi batıl bir sonucun ortaya çıkacağına iddia eder. (Razi(1420), III, 457) Tabi burada Razi muhtemelen günahsızlandırma projesine delil üretmek için bu istisna edilen grubun peygamber ve iman edenler olabileceğini ısrarla söylememektedir. Fakat söz konusu Sebe suresi 20. ayetin tefsirinde müminlerden oluşan bir grubun dışında diğerlerinin şeytana uyduğunu iddia etmektedir. (Razi(1420), XXV, 202). Şimdi Razi'ye göre şeytana uymama günahsızlığı vacip kılıyorsa bu durumda buradaki müminlerin de günahsız olduğuna hükmetmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla Razi öncüllerine göre delil üretmeye çalışmakta ama ne yazık ki bir yerde verdiği bilgi diğerlerini nakzetmektedir.

Razi, Adem a.s. özelinde yasak ağacın yenilmesi meselesini değerlendirdiğinde eylemin günah olacağını kabul etmekle birlikte bu durumda Adem'in a.s. daha peygamber olmadığını iddia ederek problemi çözmeye çalışmaktadır. (Razi(1420), III, 459) Veya söz konusu ağaca yaklaşma yasağının tahrimi değil tenzih bir yasak olduğunu ifade ederek bu durumda Adem'in a.s. işlediği günahın evla olanı terk etme anlamında kullanıldığını belirtmektedir. (Razi(1420), III, 453) Ayrıca Razi, görebildiğimiz kadarı ile Adem ve Havva'ya günah işlettirmeme adına te'vilde sınır tanınamamaktadır. Şöyle ki Razi konuya dair son söz olarak Allah'ın "وَلَا تَقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ" şeklinde yasak koyunca Adem'in tek tek o ağaçtan yemenin caiz olduğunu düşünebileceğini iddia etmektedir. Çünkü Razi, "وَلَا تَقْرَبُوا" ifadesinin ikisini birden nehyettiğini, bu ibare ile tek tek yaptıkları fiilin nehyedilmediğini iddia etmektedir. (Razi(1420), III, 462) Bununla birlikte Razi, "وَلَا تَقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ" ibaresinin ağaçtan yemeyi yasakladığını, yaklaşımdan nehyin yemeyi içermediğini iddia etmektedir. Razi'ye göre yaklaşmanın nehyedilmesinde yeme caiz olabilir. Bundan dolayı ayette yemenin yasaklanması yoktur ağaca yaklaşımdan nehiy söz konusudur. Ağaçtan yemenin yasaklanması başka ayetlerle sabit olmaktadır. (Razi(1420), III, 454) Bunun karşısında Razi, zınyayı yasak eden "وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَىٰ" şeklindeki İsrâ suresi 32. ayetin tefsirinde

belirtmektedir.³⁵ Razi, görüldüğü gibi burada Allah'ın "veli kulları"nın korku ve hüznü kapılmayacaklarını bildiklerini iddia ederken, söz konusu ayetin tefsirinde ise bu bilme işinin dünyadayken değil ölüm anında, kabirde veya ahiret hayatında olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte durumu öğrenen kimselerin de "evliya" değil "müminler" olduğunu beyan etmektedir.³⁶ Bu anlamda o, " وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَا يُؤْمِنُونَ " şeklinde Allah'ın azabından hiçbir zaman emin olunamayacağını ifade eden Mearic suresi 27-28. ayetinin tefsirinde de Allah'ın emirlerinin tam manasıyla yapıldığından ve nehyinden kaçınıldığından emin olunamayacağı için her zaman Allah'ın azabından korkulacağını iddia etmektedir.³⁷ Şu tabloda bahsi geçen grup ister veli kullar olsun isterse müminler olsun anlaşılan o ki dünyadayken hiç biri durumlarını bilememektedir. Dolayısıyla Razi, bir yerde ileri sürdüğü tezini sanki diğer yerde kendisi çürütmektedir.

Burada dikkatimizi çeken şu hususu da ifade edelim ki Razi, söz konusu ayetin "bana ve size ne yapılacağını bilmem" bölümünün ahirete hamledilemeyeceğini delillendirirken ahirette peygamberin şefaatine kesin bir şekilde işaret ettiğini söylediği Duha suresi 5. ayete hiç değinmemektedir. Şayet Razi'nin iddia ettiği gibi Duha suresi ahiret boyutunu kesin bir şekilde ifade ediyorsa o zaman bu ayetin değerlendirilmesinde akli çıkarımlarda bulunmaktan ziyade Duha suresine atıf yapması gerekirdi. Bu şekilde bir değerlendirmenin konunun bütünlüğü açısından daha makul ve mantıklı olduğunu düşünmekteyiz.

Razi, veli kulların ve peygamberlerin akıbetlerinin ne olacağını bildiğini iddia ederken görebildiğimiz kadarı ile manası zahir olan ve kabul ettiği düşünceyle çelişen konuyla alakalı ve birbirleriyle aynı formda gelen bazı ayetleri, farklı tefsir etmekte hatta bazı ayetlerin te'vilini çok fazla zorlamaktadır. Şöyle ki haddi zatında peygamber tarafından isyan gerçekleşirse peygamberin bile Allah'ın azabından korktuğunu ifade eden " قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ " / deki ben rabbime isyan edersem büyük günün azabından korkarım" şeklindeki Enam suresi 14. ayetin tefsirinde Razi, bu ayetin peygamberin kendisinin küfür ve isyanı hususunda endişeli olduğuna delalet etmediğini, bilakis peygamberden küfür ve masiyet sudur etmesi halinde endişelendiğine ve korktuğuna delalet ettiğini iddia etmektedir.³⁸ Bununla birlikte benzer formatta gelen " قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ " şeklindeki Zümer suresi 13. ayetin tefsirinde ise her ne kadar hitap peygambere olsa da muradın ümmete olduğunu, Allah'ın peygambere bu şekilde hitap ederek aslında diğer insanları masiyetten sakındırmada mübalağa ettiğini ifade etmektedir. Yani, buna göre Peygamberin, Allah katındaki derecesi ve şerefi belli olmasına rağmen masiyet işlediği takdirde Allah'ın azabından korkması, ümmetin masiyetten daha çok sakınması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca Razi, ayette cezanın tahakkukunun değil aksine cezadan korkulması gerektiğinin açıklandığını belirterek, bu durumun "Allah günahkârı ve büyük günah sahiplerini tevbe etmeden/doğrudan affedebilir" cümlesine uygun olduğunu beyan etmektedir.³⁹ Ancak o, bunun nasıl gerçekleştiğini açıklamamaktadır. Razi'nin ayetten bu sonuca nasıl ulaştığı da aslında pek de anlaşılmamaktadır.

Görüldüğü gibi bu açıklamalarda da birbirini nakzeden bilgiler verilmektedir. Şöyle ki Allah tarafından her istediği verileceği için şefaati kesin olan bir peygamberin, bir tarafta isyan ettiği takdirde "azaptan korktuğu" ifade edilmekte, diğer taraftan ise peygamberden kebarin sadır olmayacağı, onun affedildiğini bildiği, hatta "Şefaatinin ümmetinden büyük günah işleyenlere yani isyan edenlere"⁴⁰ olduğu söylenmektedir. Kendi isyanından dolayı Allah'ın azabından korkan birinin, başkasının "düştüğü" isyana şefaet etmesinin nasıl mümkün olduğu üzerinde durulması gereken bir husustur. Ancak Razi, bu konuya temas etmemektedir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında Ahkaf suresi 9. ayetin Razi'nin iddiasının aksine aslında ahirete hamledilmesinin gayet makul olduğu ortaya çıkmaktadır.

Razi, konuyla ilgili ayetleri görebildiğimiz kadarı ile "Allah günahkârı ve büyük günah sahiplerini tevbe etmeden de affedebilir" tezine göre tefsir etmektedir. Ancak Razi'nin bu konudaki açıklamalarında da bazı sıkıntılar baş göstermektedir. Şöyle ki Razi, yukarıda ifade edildiği gibi Allah'ın tevbe etmese bile günahkarları ve de büyük günah sahiplerini affedebileceğini iddia etmektedir. Durumun daha net anlaşılması için Nisa suresi 17. ve 18. ayetlerin tefsirine bakmak gerekmektedir.

Razi, " وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ " şeklindeki Nisa suresi 18. ayetin tefsirinde söz konusu ayetin, ölüm zamanı gelen kimselerin tevbelerinin kabul edilmeyeceğini ifade ettiğini beyan

Allah'ın zinayı nehyetmek üzere böyle bir ifade kullandığını belirterek Kaffal'dan " وَلَا تَقْرَبُوا / buna yaklaşmayın" şeklindeki yasaklamanın " لَا تَقْرَبُوا / onu yapma" şeklindeki nehyiden daha kuvvetli bir ifade olduğunu nakletmektedir. Razi(1420), XX, 331.

³⁵ Razi(1420), XXVIII, 10.

³⁶ Razi(1420), XXVII, 560-561.

³⁷ Razi(1420), XXX, 645.

³⁸ Razi(1420), *Mefatih*, II, 493. Razi, benzer ayetin geçtiği Yunus suresi 15. ayetin tefsirinde söz konusu korkulan azabın tevbe edilmeyen isyan şeklinde bir şarta bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Allah'ın büyük günah sahiplerini affedebileceği için burada Allah'ın o isyanı doğrudan/tevbe etmeden affetmesi şeklinde de ayetin anlaşılabilirliğini iddia etmektedir. (Razi(1991), XII, 328) Ayrıca Raziye göre peygamberin küfre düşmesi, kebar işlemesi mümkün değilken neden Allah'ın bu şekilde bir itabta bulunduğu açıklanmaya muhtaç bir durumdur. Yani madem peygamberden söz konusu günahlar asla sadır olmayacak o zaman muhal olan bir durumu Allah neden misal verdi?

³⁹ Razi(1420), XXVI, 432.

⁴⁰ Razi(1420), III, 501.

etmektedir.⁴¹ Bunun yanında “إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ” şeklindeki Nisa suresi 17. ayetinin “cehalet sebebiyle” muşarun ileyhin tevbelerinin kabul edileceğine delalet ettiğini, “وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ” şeklindeki 18. ayetinin ise bu kimselerin tevbelerinin kabul edilmeyeceğini kesin olarak gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca o, bu iki ayetten Allah’ın kesinlikle kabul edeceğine veya kesin olarak reddedeceğine hükmetmediği bir üçüncü gruptan bahsedebileceğini belirttikten sonra bu zümrenin affedilip affedilmemesinin Allah’ın meşietine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Yani Razi, ayetten “cehalet” sebebiyle günah işleyen birinci grup, “son ana kadar” tevbe etmeyen ikinci grup, bir de bu iki grubun ortasında üçüncü bir grubun olması gerektiğini çıkarmaktadır. Ona göre bu üçüncü grup da bilerek günah işleyip sonra tevbe edenlerdir. Razi, birinci grubun affedileceğini, ikinci grubun affedilmeyeceğini, üçüncü grubun ise Allah’ın meşietine bağlı olduğunu nakletmektedir.⁴² Razi, bu ayetin tefsirinde bilerek günah işleyenlerin tevbelerinin kabul edilmesinin kesin olmayıp Allah’ın meşietine bağlı olduğunu iddia etse de aynı surenin 64. ayetinin tefsirinde ayetin tevbe eden kimsenin tevbesinin kesinlikle kabul edileceğine delalet ettiğini söylemektedir.⁴³ Bu şekilde de Nisa suresi 18. ayette meşiete bağlı olduğunu iddia ettiği grubun tevbesinin burada kesinlikle kabul edileceği anlaşılmış olmaktadır. Tabii tevbe etmeden öldüğü takdirde kesinlikle affedilmeyeceği belirtilen ehli kebaire şefaatin nasıl yapılacağı da düşünülmesi gereken bir durumdur. Yani Allah’ın kesinlikle affetmeyeceğini belirttiği iddia edilen bir zümreye peygamberin şefaet ederek kurtarması problem arz etmektedir. Burada biz, peygamberin ehli kebaire şefaet edip etmemesini tartışmıyoruz. Dikkat çekmek istediğimiz konu, birbiriyle çelişen iki zıt bilginin, Razi tarafından telif edilmeden verilip geçilmesidir. Dolayısıyla her bilgiyi verip geçme tefsir olarak kabul edilmemelidir. Problem görülmeli ve hal yoluna gidilmelidir. Akla gelen düşüncelerin veya elde edilen bilgilerin herhangi bir süzgeçten geçirilmeden ve de mukayese edilmeden söylenmesi, tefsir olarak değerlendirilmemelidir. Ne yazık ki Razi, “أَنَّ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ” şeklindeki En’am suresi 54. ayetin tefsirinde söz konusu ayette muhatabın müslümanlar olduğunu belirttikten sonra ayette zikredilen “cehaletin” Nisa suresindeki yaklaşımının aksine hata ve karıştırmadan dolayı bir eylem değil, şehvet sebebiyle yapılan masiyet olduğunu ifade ettikten sonra bir müslümanın bilerek günah işleyip sonra o günahından tevbe ederse Allah’ın onun tevbesini kabul edeceğini iddia etmektedir.⁴⁴

Sonuç olarak Razi’nin konuyla ilgili yaptıkları açıklamalara baktığımızda bilginin değeri probleminin karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu konunun özellikle günümüz açısından bir araştırma için atar damar mesabesinde olduğunu düşünmekteyiz. Bu problem, hem atomik tefsir yapmada hem de tefsirleri parçacı okumada sıklıkla karşılaşılan bir problemidir. Müfessir, insan olmanın doğal bir sonucu olarak uzun zaman diliminde yazdığı tefsirindeki bilgileri unutabilir. Ancak bu uzun zaman dilimi okuyucu için pek söz konusu olmadığından tefsir okuyan bir araştırmacı, okuduğu bilginin sağlamlığını tefsirlerden yapmak zorundadır. Değilse her araştırmacı okuduğu yerdeki bilginin doğru olduğunu kabul edecektir. Bu durumda zıt gibi görülen iki farklı düşünce ortaya çıkacaktır. Bu da müfessirin görüşünün ne olduğu problemini doğuracaktır. Görüldüğü gibi Razi bir ayette peygamberden kebaire sadır olmayacağını veya affedildiğini bildiğini nakletmekte başka bir ayetin tefsirinde isyan ettiği takdirde peygamberin Allah’ın azabından korktuğunu ifade etmektedir. Bir tarafta bilerek günah işleyip tevbe edenlerin Allah’ın meşietine bağlı olduğunu iddia etmekte ancak diğer tarafta aynı surenin başka bir ayetinde bu ifadesinin tam zıddı diyebileceğimiz bir yaklaşım sergilemektedir. Bir yandan tevbe etmeden Allah’ın büyük günah sahiplerini affedeceğini belirtirken diğer tarafta onların kesinlikle bağışlanmayacağını iddia etmektedir. Dolayısıyla burada atomik tefsirde bilginin doğruluğu ve müfessirin asıl görüşünün hangisi olduğu problemi üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Bunun için her okunan bilgi, yine aynı müfessirin diğer ayetlerdeki açıklamalarıyla mukayese edilmeli ve tabloya bir bütün olarak bakılarak bu sorunun halledilmesi gerekmektedir.

Razi, konunun başında da ifade edildiği gibi Ahkaf suresinin 9. ayetinin hem dünyaya hem de ahirete dair konulara hamledebileceğini nakletmişti. Yukarıda Razi’nin ayetin ahirete hamledilmesi durumunda nasıl anlaşılması gerektiği hususunda yaptığı açıklamaları ve bu açıklamalarda karşılaştığımız bazı problemleri ortaya koymaya çalıştık. Şimdi de söz konusu ayetin dünyaya taalluk eden hususlarda nasıl anlaşılacağına dair Razi’nin yaklaşımını konuyla ilgili diğer ayetlerdeki açıklamalarıyla birlikte mukayese ederek değerlendirmek istiyoruz.

Razi “Ben bana ve size ne yapılacağını bilmem” ibaresinin dünyaya dair hususlarla ilgili anlaşılacağında ayetin manasının peygamberin kendisi de dahil Müslümanların galip mi geleceklerini yoksa

⁴¹ Razi(1420), X, 8.

⁴² Razi(1420), X, 10.

⁴³ Razi(1420), X, 127. Aynı şekilde Razi “وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ” şeklindeki Şura suresi 25. ayetin mutlak olduğunu bütün kulların tevbe ettiği takdirde Allah tarafından kabul edileceğini iddia etmektedir. Razi (1420), XI, 190; XXVII, 597.

⁴⁴ Razi(1420), XIII, 7.

mağlup mu olacaklarını veya peygamberin kendisinin nasıl öleceğini veya öldürülüp öldürülmeyeceğini, inkarcılara nasıl muamele edileceğini bilmediği şeklinde olacağını nakletmektedir.⁴⁵

Razi'nin açıklamalarından kabul ettiği anlaşılan "Peygamberin galib mi geleceği yoksa mağlup mu olacağı veya müşriklerin helak edilip edilmeyeceği, onlara nasıl muamele edileceğini bilmediği" şeklindeki haberin, tefsirindeki diğer ayetlerin açıklamasına bakıldığında aslında çok da sağlıklı olmadığı görülmektedir. Şöyle ki kaynaklarda Ahkaf suresinin bi'setin 11. veya 12. yılında indirildiği nakledilmektedir⁴⁶. Bunun karşısında Kamer suresinin 8. veya 9. yılında indirildiği rivayet edilmektedir.⁴⁷ Yani her halükarda Kamer suresi, Ahkaf suresinden önce indirilmiştir. Allah, Kamer suresi 45. ayette peygambere "سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ" / o birlikler yenilecekler ve arkalarına dönüp kaçacaklardır" şeklinde müşriklerin hezimete uğratılacağını haber vermektedir. Razi de bunun fetih, yardım ve zafer va'di anlamına geldiğini söylemektedir.⁴⁸ Hatta peygamberin bedir savaşında "Allahım, vadini, sözünü yerine getirmeni istiyorum" şeklinde dua ettiğini sonra zırhlı olduğu halde dışarı çıkararak "سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ" dediğini nakletmektedir.⁴⁹ Görüldüğü gibi Allah, daha önceden peygambere galip geleceğini ve müşrikleri hezimete uğratacağını haber vermiştir. Razi de tefsirinde bu hakikati ifade etmektedir. Hatta o, bu ayetin tefsirinde müşriklerin peygamberi yenip galip geleceklerini iddia ettiklerini, Allah'ın da onların tümüne birden yakında o toplulukların bozularak dönüp kaçacaklarını, hezimete uğrayacaklarını haber verdiğini belirtmektedir.⁵⁰ Ayrıca "وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ" / Peygamberlere sözümüz onlar kesinlikle yardım göreceklerdir ve bizim ordularımız elbette onlara galip geleceklerdir diye yazılmıştır" şeklindeki Saffat suresi 171-173. ayetlerinin tefsirinde de kafirlerin küfürlerinin akıbetini yakında bilecekleri şeklinde tehdit edildikten sonra peygamberin kalbinin söz konusu ayetlerle takviye edildiğini belirtmektedir.⁵¹ Aynı şekilde Razi "جُنْدٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ" şeklindeki Sad suresi 11. ayetin tefsirinde Allah'ın, peygamber Mekke'deyken ona müşriklerin ordularının yenileceğini haber verdiğini ifade ederek bunun bedir, hendek savaşı olduğuna dair te'villeri naklettikten sonra kendisi bu zaferin Mekke'nin fethi olduğunu söylemektedir.⁵²

Daha da önemlisi Razi, "وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى" ayetinin dünyaya hamledilmesi durumunda ayetin Allah'ın, Bedir, Mekke'nin fethi, Beni Kureyza ve Beni Nadir gibi düşmanlarına karşı elde edeceği zaferleri, insanların bölük bölük islama girmelerini, arap beldelerine yayılmayı, hatta hulefai raşidinin fetihlerine bile delalet ettiğini iddia etmektedir.⁵³ Dolayısıyla Razi, peygamberin daha önceden kendisine ve iman edenlere veya müşriklere ne yapılacağını bildiğini ifade etmesine rağmen sanki bunları hiç yazmamış gibi Ahkaf suresinde peygamberin bunların bilmediğini iddia etmektedir.

Sonuç

Kur'an "Mübin" olması nedeniyle, neredeyse hiçbir konuyu tek bir yerde, baştan sona bütün detaylarıyla anlatmamıştır. Şifahen, yani farklı zamanlarda ve mekanlarda meydana gelen olaylar üzerine indirilmesinden dolayı konular, surelere serpiştirilmiştir. Dolayısıyla Kur'an, bu özelliğine göre okunup anlaşılmalıdır. Bu, gözden kaçırıldığı takdirde ya ayet yanlış anlaşılabilir ya da ayetler arasında sanki bir tenakuz olduğu zannedilebilir.

Kur'an'ı baştan sona tefsir eden müfessirler, uzun zaman diliminde ve de ayet ayet tefsirlerini yazıkları için zaman zaman verdikleri bilgiler farklılaşmakta hatta bir yerde yaptıkları açıklama, diğer yerdeki bilgilerle çelişebilmektedir. Dolayısıyla tefsirler, bütünlük esasına göre okunmazsa her okuyucu bir müfessirin aynı konuda çok farklı görüşlere sahip olduğunu iddia edebilir. İşte bu çalışmada Razi'nin Duha suresi 5. ile Ahkaf suresi 9. ayetler bağlamında, verdiği bilgilerle diğer ayetlerde yaptığı açıklamaların çeşitliliği ve çelişkisi ortaya konmaya çalışıldı. Ayetlerin zaman itibarıyla ve de bütünlük içerisinde değerlendirilmediği veya yer yer ihmal edildiği için Müfessir, bir ayetin tefsirinde peygamberin ahirette ne olacağını bildiğini iddia ederken, başka bir ayetin tefsirinde peygamberin bunu bilmediğini söyleyebilmektedir. Aynı şekilde bir ayetin tefsirinde peygamberin kendisine ve düşmanlarına ne

⁴⁵ Razi(1420), IX, 28.

⁴⁶ Mevdudi, V, 335; Mustafa İslamoğlu (2011), s. 338.

⁴⁷ Mevdudi, VI, 43; İslamoğlu (2011), s. 368.

⁴⁸ Razi(1420), VIII, 327.

⁴⁹ Razi(1420), XX, 360

⁵⁰ Razi(1420), XXIX, 322. Razi, her ne kadar peygamberin ne olacağını bilmediğini iddia etse de Enam suresi 34. ayetin tefsirinde Allah'ın bütün peygamberlere yardım ve zaferi nasip ettiği gibi alemlere gönderdiği Hz. Peygambere de yardım ve zaferi lütfedeceğini ifade ederek bu yardımın Allah'ın sünneti/kelimesi olduğunu ve bunda da bir değişimin olmayacağını belirtmesiyle anlamın daha da kuvvetlendiğini söylemektedir. Sonuçta Allah'ın peygambere yardım ve zafer va'dinin hak ve doğru olduğunu belirterek Allah'ın va'dinde dönme ve hulf olmayacağını ifade etmektedir. (Razi(1420), XII, 5199) Dolayısıyla Razi bu açıklamalarıyla da değişmeyen yasanın peygamber için de söz konusu olduğunu, dolayısıyla iman edenlerin galip, inkar edenlerin malup olacağını bu şekilde ifade etmiş olmaktadır.

⁵¹ Razi(1420), XXVI, 363.

⁵² Razi(1420), XXVI, 370.

⁵³ Razi(1420), XXXI, 195.

yapılacağından haberdar olmadığını ifade ederken başka bir ayetin -hatta bu, bir önceki yargıda delil olarak kullanılan ayette olabilmektedir- tefsirinde peygamberin bu durumu bildiğini nakletmektedir.

Kaynaklarda görülen ve ifade edilmesi gereken diğer bir konu, ayete şartlı/ön kabulle yaklaşma problemi ve buna bağlı zorlama te'vil meselesidir. Razi'nin "peygamberler günah işlemez" ön kabulüne nakız gibi gelen ayetlerin te'vilinde bu problem çok net görülmektedir. Şöyle ki Razi'nin, "ağaca yaklaşmayın" ibaresinin, ağacı yemeye delalet etmediğini veya nehyin ikisinin birden yapması durumunda gerçekleşeceğini, bu nehiyle tek tek yemenin yasaklanmadığını söylemesi zorlama te'vilin en somut örneğidir. Bununla birlikte aynı konuyla ilgili bazı kavramlar, duruma ve konjektüre göre anlam değişikliğine uğramaktadır. Mesela müminlerin "cehaletle" işledikleri günahlar, bir yerde bilgisizlik anlamına gelmekte, diğer yerde şehvet ve nefse aldanmadan dolayı bilerek işlenen günah manasına gelmektedir. Elbette bir kelime/kavram Kur'an'ın her yerinde aynı anlama gelmeyebilir. Ancak söz konusu örnekte kabul edilen düşünceye aykırı bir durum söz konusu olduğundan dolayı müfessir tarafından farklı bir şekilde tevil edilmeye çalışılmaktadır.

Bize göre çelişkili açıklamalar, ön kabul sonucu meydana gelen zorlama teviller, tefsirin mahiyetinin ve verilen bilgilerin değerinin de sorgulanmasına sebep olmaktadır. Yani bir ayetin tefsirinde takip edilmesi gereken usulün tespiti son derece önemlidir. Kur'an, her hangi bir mezhebi görüşün payandası olarak değerlendirilmemeli, ayetlerin indiği dönem itibariyle nasıl anlaşıldığına dikkat edilerek tefsir edilmelidir. Aynı zamanda konuyla ilgili diğer ayetler de göz önünde bulundurularak ayetlerin tefsirinde birbiriyle ilgisiz ve çelişen açıklamalardan sakınılmalıdır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise müfessirin bir ayetin tefsirde naklettiği veya açıkladığı bir bilginin müfessirin kendi görüşü şeklinde kabul edilmesidir. Razi örneğinde görüldüğü gibi aynı konuyla ilgili farklı ayetlerde, birbiriyle çelişen hükümler ve bilgiler ifade edilmektedir. İşte burada bilginin değeri problemi ortaya çıkmaktadır. Bu noktada araştırmacıya düşen görev, müfessirin naklettiği her bilgi ve haberin, makbul addettiği veya kabul ettiği görüş olarak düşünmemelidir. Dolayısıyla okuyucu, konuyu aynı müfessirden etrafıca okuduktan sonra haberleri/görüşleri genel ve bütünlük içerisinde değerlendirmeli varsa çelişkileri ve eksiklikleri ortaya koymalıdır. Tefsirler bu şekilde okunmazsa her okuyucu okuduğu metindeki fikirleri yazarın tek kabul ettiği görüş gibi naklederek eksik ve yanlış bilgilenme ve bilgilendirmeye sebep olur.

Dolayısıyla müfessir, bir ayeti veya konuyu açıklarken o konuyla ilgili bütün ayetleri göz önünde bulundurmalı konuyla ilgili ayetlerdeki bilgilerin çelişip çelişmediğine dikkat etmeli ayetler arasında münasebete dikkat çekerek farklılıkları ortaya koymalıdır. Bunun karşısında araştırmacı da bir ayetin tefsirinde verilen bilgileri, yegane görüş ve tek doğru şeklinde değerlendirmeyip, diğer ayetleri de inceleyerek müfessirin, verdiği bu bilgide çelişkiye düşüp düşmediğini tespit ederek okuduğu bilgiye değer katmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adnan Zarzur, (1998), *Medhal ile Tefsiri'l-Kur'an ve ulumihi*, Dimeşk, Daru'l-Kalem.
Ahmed b.Hanbel, (2001), *Müsned*, Thk. Şuayb Arnaud, yrs. Müessesetü'r-risale.
Beyhaki (1410), *Şuabu'l-iman*, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
Fahd b. Abdurrahman er-Rumi, (2003), *Dirasat fi ulumi'l-Kurani'l-kerim*.
İbn Atıyye, (1422), *Muharreru'l-veciz fi tefsiri'l-kitabi'l-aziz*, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
İbn Teymiye (trs.), *Tefsiru'l-kebir*, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
İbn Teymiye, (1980), *Mukaddime fi usuli't-tefsir*, Beyrut, Daru mektebetü'l-hayat.
İlkiya Herrasi, (1405), *Ahkamu'l-kuran*, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
Maturidi, (2005), *Te'vilatü ehli's-sünne*, Beyrut. Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
Maverdi, *Nüket ve'l-uyun*, Beyrut, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye.
Mevdudi, (1991), *Tefhimu'l-Kur'an*, İstanbul, İnsan.
ERBAŞ, Muammer (2014), *Fahreddin Razi'nin Kur'an-ı Kerim'i Tefsir Yöntemi*, İzmir.
DEMİRCİ, Muhsin (2013), *Tefsir Tarihi*, İstanbul: İfav.
Fahreddin Razi, (1420), *Mefatihü'l-ğayb*, Beyrut, Daru ihyai't-turasi'l-arabi, *Tefsiri Kebir*, Ter. Kurul, Ankara: Akçağ Yay.
YILDIRIM, Suat (2006), *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri I*, İstanbul: Yeni Akademi.
Suyuti, (1974), *İtkan fi ulumi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Ebu'l-fadl İbrahim, yrs., Heyetü'l-mısıriyye.
Taberi, (2000), *Camii'l-beyan fi te'vili'l-Kur'an*, thk. Ahmed Mahmud Şakir, yrs., Müessesetü'r-risale.
Tirmizi, *Sünen*, Beyrut, Daru lhyai't-turasi'l-arabi.
Zehebi, *et-Tefsir ve'l-müfessirin*, Kahire, Mektebetü'l-vehbe.
Zemahşeri, (1407), *el-Keşşaf an hakaki gavamidi't-tenzil*, Beyrut, Daru'l-kitabi'l-arabi.